

ФАКТОРИ ДЕЗІНТЕРАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У ПОГЛЯДАХ РОСІЙСЬКИХ ПОЛІТОЛОГІВ

Стаття присвячена аналізу пануючих в російській політичній науці поглядів на перспективи інтеграції Росії й України, а також на здолаття факторів, перешкоджаючих побудові рівноправних і добросусідських відносин між двома державами.

Ключові слова: імперія, російська імперська ідея, українсько-російські відносини, російський геополітичний дискурс.

Кризові явища, що переживає сучасна цивілізація, збільшили актуальність ефективних форматів взаємодії та співпраці на регіональному рівні. Російські дослідники в своїх роботах все більше уваги стали приділяти аналізу причин і наслідків провалів інтеграційних устремлень Росії останніх десятиліть, і в цьому контексті – російсько-українським відносинам.

Дослідженню сучасних напрямів російської політичної думки та російсько-українських відносин в Україні присвячували свої роботи С. Василенко, М. Гончар, В. Гончаренко, В. Кириченко, Д. Ключко, Г. Федотов, М. Шульга та ін. Актуальність даної статті обумовлена впливом, який чинить російський регіон на українську політику. Метою дослідження є складання реалістичної оцінки представлених в сучасній російській політичній науці поглядів на розвиток російсько-українських відносин, а також шляхів здолаття складнощів, що супроводжують вдосконалення практики взаємовідносин двох країн.

Україна сьогодні залишається однією з найважливіших геополітичних складових інтеграційних проектів Росії. На переконання значної частини російських експертів від результатів сучасної зовнішньої політики України багато в чому залежить значення Росії в загальносвітовому політичному просторі. Аналізуючи причини, які зумовили виникнення геополітичної конкуренції між Росією та Заходом за контроль над Україною, російський філософ А. Окара приходиться до висновку, що статус Росії як великої держави передбачає володіння нею довгостроковою стратегією розвитку своїх інтересів у всіх ключових регіонах світу, в першу чергу – в Україні. Він констатує, що аксіомою геополітики – від Бісмарка і до Бжезінського – стала думка про те, що разом з Україною Росія перетворюється на

імперію – світову «наднаціональну» державу, учасницю найважливіших міжнародних домовленостей, яка тримає в своїх руках долю світу; тоді як розділена з Україною Росія скочується до рівня «національної» держави – регіонального лідера, чий основні інтереси зосереджені в одному-двох порубіжних регіонах. «Українська» політика, на думку А. Окари, саме тому вимагає від російського істеблішменту обережного та зваженого підходу [1, с. 12].

Необхідно зазначити, що ключове значення розвитку російсько-українських відносин для російської геополітики пояснюється не тільки практичними, фінансовими вигодами обох країн. Україна російським географом Д. Замятіним включена до складу основних геополітичних образів Росії. Образ України, на його думку, в значній мірі перетинається з самим образом Росії (якщо розглядати його як систему взаємозв'язаних геоісторичних, геокультурних і геополітичних образів) і робить безпосередній вплив на весь механізм їх функціонування. Геополітичний образ України, як констатує Замятін, багато в чому визначає співвідношення різних геополітичних образів Росії, їх взаємну дислокацію та розміщення в образному геополітичному просторі [2, с. 56]. Сьогодні, пише Д. Замятін, образ України фактично знаходиться та співіснує в одному образному просторі з образом Росії, проте це співіснування, на його переконання, впродовж 1990-х рр. було явно не ефективним. У загальному зовнішньополітичному полі обох держав, згідно з його концепцією, йшла неплідна боротьба за образи Європи, Візантії та навіть Євразії, та в зовнішній політиці Росії, як він вважає, образ України продовжував залишатися дублером образу самої Росії, його малою копією; продовжував експлуатуватися інерційний образ України як молодшої сестри або молодшого родича, непродуктивний у сучасній геополітичній ситуації [2, с. 60].

У російській політичній науці домінує точка зору, згідно з якою економічна, політична та культурна присутність Росії в країнах ближнього зарубіжжя очевидним чином відповідає її довгостроковим національним інтересам, що, проте, не знайшло адекватного відображення в практиці російсько-українських відносин. Як помічає М. Работяжев, російська дипломатія в 90-і рр. надавала явно недостатньої уваги країнам СНД, концентруючись в основному на відносинах з державами «великої сімки». На його думку, ситуація стала змінюватися тільки в кінці 90-х і початку 2000-х рр., а в перші роки ХХІ ст. між Росією та Заходом розвернулося жорстке геополітичне суперництво за контроль над Україною [3, с. 75]. Позицію сучасної Росії відображає висловлювання К. Косачова (який

був Головою Комітету Держдуми у міжнародних справах): «Гру навколо України затіяли не ми – Росія лише відповіла на активні спроби розвернути Україну до неї спиною. Не діяти Росія вже просто не могла...» [4, с. 12].

Усвідомлюючи вітальну необхідність в реінтеграції Росією пострадянського простору, російські експерти доводять її доцільність, використовуючи різні докази, аж до заперечення існування нових незалежних держав як окремих самостійних сутностей (як, наприклад, О. Дугін, О. Матвейчев, В. Пастухов та ін.). Україна, як констатують російські дослідники, поступово перетворюється на недружню Росії державу (за зразком антиросійської політики Польщі, що претендує на роль регіонального лідера Східної Європи). Результатом політики України останніх десятиліть А. Н. Дібіров вважає в досяжному майбутньому її неминучу федералізацію, яка стане першим кроком на шляху цивілізованого розпаду української держави [5]. Розкол країни, як констатують російські дослідники, перешкоджає перетворенню України на повноцінну націю-державу (про це пишуть А. Мельвіль і М. Работяжев). У останнє десятиліття нерідко звучали заяви про можливість зберегти розколене суспільство України в рамках євразійської імперської єдності та водночас констатувалася необхідність активної роботи з громадянським суспільством (особливо на сході України) з метою її розділу на дві незалежні держави з перспективою входження східної та південної частин до складу майбутнього континентального союзу. Українську проблему окремі російські дослідники розглядають крізь призму концепції прикордоння, що оскаржується – території, на яку пред'являють права відразу декілька імперій і яка є багатонаціональною. І в цьому контексті відсутність справжньої державності та провал процесу інтеграції з одним з існуючих центрів сили, на переконання російських експертів, спричинить негативні геополітичні наслідки для України, аж до її розпаду.

Недивно, що заяви деяких російських політиків і експертів, в яких ставиться під сумнів суверенітет України або містяться територіальні претензії до неї, українцям боліше сприймаються українською елітою й інтелігенцією й, як констатує М. Работяжев, переконують український політичний клас у тому, що Москва не позбавилася імперських амбіцій, і тому Україні потрібно шукати допомоги та захисту у Заході. Актуальною проблемою є також відсутність у російських ЗМІ згадок про Україну в позитивному ключі, на відміну від Європи (М. Работяжев передбачає, що антиукраїнська пропагандистська кампанія є своєрідною помстою російських властей за «помаранчеву

революцію») [3, с. 81]. Складність новітніх російсько-українських відносин і критичний стан «української проблеми» аналізують багато російських політологів (наприклад, В. Колосов, С. Маркедонов, А. Міллер, Я. Пілінський, Д. Фурман та ін.). Водночас більшість російських учених визнає факт існування незалежної України в сучасному світі, «переграти» який вже неможливо. Більш того, російські експерти констатували, що в деяких аспектах Україна (не обтяжена, як Росія, імперським минулим, що заважає адаптуватися до нової ситуації) розвивається швидше і за більш демократичним сценарієм. Згідно з цією позицією, варіант, при якому формула «навіки разом» може втілитися в життя, ймовірний тільки після остаточної відмови Росії від ілюзії повернення імперської величі й її входження в ЄС і НАТО або в ті структури, які прийдуть їм на зміну. Як пише Д. Фурман, Росія й Україна «зустрінуться та будуть разом «по той бік» межі, що відділяє розвинений демократичний світ від присмеркової зони світу, що розвивається та «недорозвинутого»» [6, с. 25].

На думку прихильників більш стриманої позиції, політичні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, свідчать про невизначеність зовнішньої та внутрішньої ідентичності держави, про відсутність розуміння українською елітою сутності загальносвітової глобалізації, не говорячи вже про формулювання власної стратегії. Динаміка внутрішньополітичних процесів України продовжує демонструвати відсутність єдності у визначенні вектора подальшого розвитку країни та в остаточному виборі великої міждержавної спільності, до якої вона приєднується, що робить неможливим прогноз глобальних і регіональних геополітичних і міжнародно-правових його наслідків. Незважаючи на те, що Україна, за свідченням її офіційної влади, остаточно та безповоротно здійснила свій вибір на користь «європейської» й «євроатлантичної» інтеграції, російським експертам уявляється, що саме даний момент є «точкою біфуркації», та що від вибору найближчих декількох років залежатиме майбуття не тільки України, але й Росії, Східної Європи, всього євразійського простору. На переконання К. Мітчина, існуюче положення, тобто знаходження в точці перетину інтересів Росії й Євросоюзу, коли «обидві сторони приманюють, але жодна не годує», негативно позначається на перспективах отримання фактичної незалежності та набутті сильної суб'єктності Україною. У результаті українські політичні кола шукають кооперації та союзницьких відносин одночасно у всіх можливих напрямках. Проте, як він вважає, поки перспективний концептуальний план включення України в регіональну політичну архітектуру без протекторату Росії знайдений не був. Без додання

жорсткості державній конструкції територія України перетворюється на зону тривалої економічної та геополітичної нестабільності, що, у свою чергу, може скоро викликати бажання жителів України об'єднатися з Росією у пошуках соціальних, економічних, правових гарантій. Суттєву трудність на цьому політичному шляху створюють тільки вищі державні верстви, не «охочі випускати з рук власну державу, не випробувавши до кінця всі шанси утримати її, як геополітичний проект високої капіталоємності...» [7, с. 70].

Російські дослідники констатують наявність природних переваг Росії, які вона в перспективі може використовувати для розширення контролю над пострадянським простором. Враховуючи складність і неоднозначність ситуації, що склалася, російські експерти розробляють альтернативні варіанти розвитку російсько-українських взаємовідносин і пропонують нові моделі реімперізації пострадянського простору, аналізуючи основні помилки, допущені російським керівництвом, що дозволили піти Україні з поля тяжіння Росії. Пріоритетними напрямками розробки удосконалення міждержавних відносин України та Росії були обрані розвиток економіки, а також геополітичний та інтеграційно-ідеологічний. Перш за все, російські спеціалісти пропонують формувати інтеграційну модель, яка відповідала б гео економічним інтересам обох країн, сприяла підвищенню рівня життя і в Росії, і в Україні та, як наголошується, в той же час забезпечила ліквідацію диспропорцій в соціально-економічному розвитку посткомуністичного регіону.

Однією з проблем майбутньої союзної держави стає необхідність підкріплення конкретними, практичними та відчутними для громадян перевагами мешкання в оновленому співтоваристві. Росії, на думку М. Работяжева, не вдалося утримати Україну в своїй сфері впливу, оскільки її економічна та соціально-політична система є для української еліти набагато менш привабливою, ніж соціальний устрій країн Європейського Союзу. Український правлячий клас і значну частину простих українців приваблює той рівень матеріального добробуту й особистих свобод, який існує в західноєвропейських країнах; Росія ж сприймається ними як авторитарна країна, що постійно чинить тиск на Україну за допомогою «газової труби» [3, с. 81]. Ідеологи новітніх версій російської імперської ідеї доводять, що держави євразійського регіону здатні виступити на міжнародній арені згуртованою групою, єдині в прагненні будувати імперське об'єднання на основі економічної інтеграції. У найближчі 10-15 років прогнозується продовження формування основ інтеграційної моделі, що базується на розвитку економічного співробітництва.

Серед переваг можливого возз'єднання пострадянського простору – обмін досвідом і сумісне використання результатів праці всіх народів регіону, які повинні сформувавши концепцію єдиного імперського громадянства (з відповідним принципом рівності прав і обов'язків для всього етно-конфесійного ряду). Головна суперечність цього напрямку реінтеграції полягає в тому, наскільки ефективним буде економічний союз, створений двома (або більше) інституційно й інноваційно-технологічно слабкими державними системами. Союз двох бідних країн (Україна – друга за критерієм бідності країна в Європі), в яких інноваційні процеси та технологічні інвестиції не досягли рівня, що гарантує системні перспективи, згідно з побоюваннями експертів, не може забезпечити соціально-економічну основу інтеграційного проекту. На динаміку інтеграції негативний вплив чинить фінансовий стан України, що знаходиться в процесі економічної стагнації; недовіра її правлячих еліт (пов'язана із загрозою втрати влади, що належить фінансово-промисловим групам, і стійкості олігархічного авторитарного режиму) до ініціатив євразійської інтеграції; криза політичної легітимності; непослідовність і незавершеність системних перетворень і сумніву в економічній і соціальній могутності Росії, як достатньої для забезпечення регіональної стабільності в контексті глобалізації. При порівнянні можливостей Росії з масштабами можливостей інших центрів сили євразійська інтеграція уявляється кроком, який може спричинити переважно ризики та загрози для розвитку глобальної ситуації, а також подальшу неможливість довгого утримання регіону під російським контролем (перш за все, йдеться про залежність її економіки від експортно-імпортних операцій). Політичні, ідеологічні, смислові програми в умовах сучасної геоekonomіки програють рівню розвитку інноваційних технологій і інфраструктури.

Актуальність досліджень сучасних версій російської імперської ідеї пояснюється можливістю перетворення однієї з них або їх сукупності в основу геополітичного проекту розвитку російсько-українських відносин, який з'єднає воедино розколений простір. Необхідно зазначити, що, незважаючи на констатацію західними дослідниками повернення Росії до методів і цілей «царської імперії», російські інтеграційні проекти, перш за все, соціально-економічні їх складові, передбачають можливість вибору за Україною вектора розвитку широкомасштабної співпраці, заснованого на рівноправності й історичних традиціях україно-російських відносин (як, наприклад, у В. Колосова, С. Кортунова, Д. Фурмана). Навіть найвідоміші та скандальні політики, представники політичного маргіналітету,

апелюючи до цієї теми, визнають, що константою політики Росії по відношенню до України повинна бути «відмова від антиросійських ідейних основ української державності, усучаснення ідеї політичного й економічного союзу України з Росією, супроводжуване виходом на політичну авансцену України перспективних, а не маргінальних проросійських сил». У виборі пріоритетів нової російської політики на першому місці за значенням – становище росіян (і російськомовних) в Україні, а також продовження політики прагматизму в російсько-українських економічних відносинах, яка вже принесла помітні плоди. Розвиток її, за словами К. Затуліна і А. Севастьянова, означає в першу чергу збільшення російських інвестицій в українську економіку, повернення до військової та військово-технічної співпраці, як це відбувається між Росією та деякими державами СНД [8, с. 71–72].

У дослідженнях, присвячених модернізації російсько-українських відносин, констатується, що власні інтереси на території України мають не тільки Російська Федерація, але і ЄС, і США, що прагнуть мінімізувати дію один одного на розвиток політичних процесів у цьому просторі та підсилити власні позиції різними способами. Проте військово-політична, економічна, енергетична та гуманітарна присутність російських інтересів з метою здолання роз'єднаності євразійського континенту та створення твердої основи для нового союзу держав та їх народів при недостатності фінансування не була ефективною. Згідно з песимістичними варіантами російських експертів, шанси успішних інтеграційних проектів наближаються до мізерних відносно України, яку головні світові геополітичні гравці – США й ЄС – вважають партнером, а їх можлива реакція здатна значно погіршити становище Росії як потенційної країни – геополітичного лідера. Характеристика Росії як авторитарної держави з обмеженою демократією, відтворюючою політико-культурну залежність своїх регіонів, і модель «модернізації, що запізнюється», властивої напівпериферії світової глобальної системи, не надто приваблює українське суспільство, й ініціація імперського проекту за відсутності зовнішніх умов приречена на провал на самому початку своєї реалізації у зв'язку з ресурсною перенапругою Росії.

Імперська політична влада, по визнанню фахівців у області імперіології, повинна бути ще й ідеократичною, тобто спиратися на інтеграційну ідеологію, тісно пов'язану з релігійними або іншими езотеричними ідеями. Російські автори відзначають високу значущість національної ідеї обох країн для балансу відносин майбутнього союзу, та констатують, що реінтеграційний проект, швидше за все, буде

направлений на поступове об'єднання політичних систем в рамках єдиної системи, з перспективою розчинення в ній національної ідентичності слабкіших учасників міжнародних відносин. Російськими геополітиками розробляються проекти, такі як «Російський світ» – проект, що розглядає російську діаспору як основу транснаціональної мережі, що дозволяє з'єднати – спочатку в кіберпросторі, а потім на правовому, економічному та культурному рівні – геополітичні потенціали російської метрополії та зарубіжної російської діаспори [9, с. 11]. Супротивники реінтеграції акцентують увагу на тому чиннику, що одним з елементів «державного проекту Україна» є заперечення Росії як ціннісного світу: ціннісним центром для пострадянської України, що входить в потенційне інтеграційне ядро пострадянського простору, є Захід. Ідеологи російської імперської ідеї в її сучасних версіях констатують наявність конфлікту культурно-ідеологічних складових реінтеграційного проекту, який повинен формуватися на основі вищих цінностей. Визнання пріоритетності євроінтеграційного вибору на державному рівні в Україні безперечно для російських геополітиків (на відміну від нового історичного возз'єднання України з Росією, максимальна підтримка якого спостерігається в Східній і Південній Україні та має більш казуальний характер). У той же час можна зазначити, що не тільки російські інтеграційні проекти впливають на становлення української державності в кінці першої декади XXI ст., але і практична відсутність єдності української політичної нації живить ідейні основи російської імперської ідеї в її новітніх версіях. Протистояння будь-яким інтеграційним устремлінням значною мірою забезпечується загальною тенденцією роз'єднаності людей в цілому, властивій сучасній цивілізації духовній кризі та пануючому соціальному егоїзму.

Загальним висновком численних досліджень динаміки російсько-українських відносин є відсутність послідовності в політиці Москви в «ближньому» зарубіжжі й одночасно неможливість далі ставитися до неї як до імпровізації. Без об'єднання наукових зусиль, широкого фінансування досліджень по проблемах діаспори й інтеграції, використання їх потім для цілей політики, як вважають російські експерти, життєво важливі питання продовжать трактуватися криво та навкис і породжувати нові помилки [10, с. 36]. Відносно визначення найефективніших методів дії російської політики на українську в умовах, що склалися, російські дослідники сходяться на думці, що вони повинні виявляти собою досить віртуозне поєднання твердості з виверткістю й умінням знаходити компроміс в умовах переваги одного з партнерів по діалогу. Російські політологи намагаються

використовувати світовий досвід регіональної співпраці, заснованої на демократичних принципах, багатогранної за своїми формами. Основні напрями та методи інтеграційних проектів пострадянської Росії відносно України та проблеми їх практичної реалізації розробляються відповідно до принципів максимально реалізованих самостійності та свободи – нетрадиційних методів для традиційної російської політики. Договірні відносини між органами державної влади країн-членів майбутнього союзу та певний політико-правовий компроміс в їх взаємовідносинах, повинні стати ефективним засобом здолання суперечностей і відцентрових регіональних тенденцій. Проекти, пропоновані російськими геополітиками, все більше нагадують демократичні принципи співпраці, декларовані та здійснювані в ЄС (добровільність, поєднання загальних і національних інтересів, поступовість, індивідуальний підхід, взаємовигідність співпраці), а також такі характеристики інтеграційної політики, як м'якість і гнучкість. Доводиться широка варіативність моделей інтеграції, можливість формування політичного співтовариства по типу ЄС. Проте немає гарантій збереження демократичного характеру інтеграційних євразійських устремлінь Росії, оскільки ця багато в чому запозичена модель може виявитися ефективною та діючою тільки в тій регіональній системі, у межах якої вона була розроблена.

Необхідно зазначити, що система російсько-українських взаємодій має яскраво виражений елітистський характер. Російські експерти констатують опір національних еліт обох країн успішній інтеграції пострадянського простору, який використовується зовнішніми силами – альтернативними геополітичними центрами – для уповільнення реінтеграційного процесу. Євразійська інтеграція, що є одним з найважливіших чинників її динаміки, не відповідає інтересам частини національних еліт обох країн, що стали частиною глобальної еліти, та, в той же час, збіг інтересів груп обох держав здатний породжувати регіональні та міжнародні союзи, що керуються певними уявленнями про шляхи узгодження та відстоювання їх групових інтересів. Очікується, що імперський ривок і максимальна мобілізація суспільних сил повинні привести до перетворення еліти всіх країн майбутнього союзу в правлячий клас супердержави (а не периферійної країни зі всіма витратами сучасної світ-системи). Головну роль у вибудовуванні відносин між Росією й Україною продовжує відігравати політика національних владних еліт і результативність інтеграційної практики зв'язується з подоланням проблем і негативних аспектів, існуючих в російсько-українських взаємовідносинах, причому не тільки владі капіталу, переважаючій у

всіх сферах життя суспільства обох країн, але і перешкоджаючій інтеграції відповідної моделі масового необмеженого споживання, властивій сучасному етапу глобалізації, й розколу, що посилюється негативними тенденціями в цивілізаційній єдності.

Оцінюючи історичний досвід інтеграції України з Росією та період існування незалежної української держави, вчені обох держав звертають увагу на значущість її втрат (втрата здатності відтворення населення, критичний рівень соціально-економічного розвитку, залежність від наднаціональних глобальних структур, що постійно росте) та сумнівність її досягнень за останні два десятиліття. Місце України у світових рейтингах виглядає невтішно, виходячи із соціально-економічних і демографічних показників. На початку XXI ст. до функціонування органів державної влади в Україні, перш за все із забезпечення національної безпеки, стали висуватися вищі вимоги, і провал спроб громадянського суспільства української держави самостійно забезпечити собі право на гідне та безпечне життя породжує прагнення до переформатування її внутрішньополітичного та міжнародного вектора розвитку. Частково через внутрішньополітичні й економічні проблеми самої Росії, частково – через пролонгацію політики стримування, що проводиться США на пострадянському просторі, інтеграційні проекти не підтримуються політичною елітою України та не форсуються Росією. Україна поки залишається «сірою» зоною, буфером між ЄС і Росією, що збирають імперські простори. У версіях сучасної російської імперської ідеї, як правило, відсутні чітко встановлені етапи процесу реінтеграції пострадянських просторів, її моделі широко варіюються. Побудовування геостратегій Росії у зв'язку з ресурсною недостатністю залишається ситуативним, що базується на сценарних біфуркаційних підходах до аналізу можливого розвитку подій. При цьому Україна, як впливає з висновків російських експертів, не закриває ні для себе, ні для Росії шлях до співпраці та взаємного зближення аж до інтеграції в перспективі. У наукових колах обох країн виникає розуміння необхідності використання можливостей, пропонує інтеграційними проектами, що відповідають національним інтересам з метою збереження державного суверенітету та захисту суспільних інтересів.

Безперечним є твердження, що Україна як регіон, ключовий для імперського статусу, зберегла це своє значення для Росії, незважаючи на втрату останньою великодержавного статусу в новій системі міжнародних глобальних відносин. У Росії, на переконання російських геополітиків, є один постійний союзник, без якого Росія перестає бути

великою державою, – Україна. У питанні, кому більше потрібна Україна, відповідь очевидна всім сторонам геополітичного протистояння – Росії.

Найбільш негативним сценарієм для України є втрата інтересу обох центрів сили – ЄС і Росії до активізації співпраці з нею як стороною, з якою не можна будувати стабільні інтеграційні відносини. Динаміка розвитку української держави може обернутися її певною ізоляцією від реальних інтеграційних процесів, а також тим, що не тільки євроінтеграція, але і поліпшення російсько-українських відносин залишаться недосяжною метою. На користь України формування в світовій громадській думці уявлення про себе як про стабільного та передбаченого актора світової політики, який чітко усвідомлює національні інтереси та здатен їх відстоювати. Залишається небезпека, що Україна, яка прагне залишатися важливим суб'єктом європейської геополітики, але не здатна до цього, цілком може стати «розмінною монетою» між центрами сили, якою розпорядяться у разі напруженості на континенті.

Література

1. Окара А. Национальный интерес. Как не проиграть Украину / А. Окара // Российские вести. – 2004. – № 41. – С. 12.
2. Замятин Д. Н. Динамика геополитических образов современной России / Д. Н. Замятин // Человек. – 2002. – № 6. – С. 53-60.
3. Работяжев Н. Украина между Россией и Западом: опыт геополитического анализа / Н. Работяжев // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 9. – С. 75–83.
4. Сычева В. Уроки украинского / В. Сычева // Итоги. – 2004. – № 49. – 12.07. – С. 12.
5. Дибиров А. Н. Новые государства в геополитике Кавказа, или Почему мир не принимает правоту России [Электронный ресурс] / А. Н. Дибиров // Дагестанская правда. – 2008. – № 253. – 22 августа. – Режим доступа : <http://dlib.eastview.com/browse/doc/18852384>.
6. Фурман Д. Спор славян. От Переяслава до Тузлы / Д. Фурман // Новое время. – 2004. – № 6. – С. 23–25.
7. Митчин К. Украина under constructing / К. Митчин // Материалы к заседанию клуба «Красная площадь» 20 марта 2006 г. Тема заседания : «Русский проект: модели для сборки» – М., 2006. – С. 68–70.
8. Затулин К. Ф. «Дружба, сотрудничество и партнерство» между Россией и Украиной / К. Ф. Затулин, А. Н. Севастьянов // Внешняя политика и безопасность современной России. 1991-2002. Хрестоматия в четырех томах / Редактор-составитель Т. А. Шаклеина. Том III. Исследования. – М. : Московский государственный институт международных отношений (У) МИД России, Российская ассоциация международных

исследований, АНО «ИНО-Центр (Информация. Наука. Образование)», 2002. – С. 52–72.

9. Скринник В. М. Россия и зарубежные соотечественники: проблемы консолидации и интеграции в новых геополитических условиях: автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. полит. наук : спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / В. М. Скринник. – Бишкек, 2009. – 41 с.
10. Фурман Д. Е. СНГ: начало или конец истории? К смене вех / Д. Е. Фурман // Внешняя политика и безопасность современной России. 1991-2002. Хрестоматия в четырех томах / Редактор-составитель Т. А. Шаклеина. Том III. Исследования. – М. : Московский государственный институт международных отношений (У) МИД России, Российская ассоциация международных исследований, АНО «ИНО-Центр (Информация. Наука. Образование)», 2002. – С. 23–36.

Статья посвящена анализу господствующих в российской политической науке взглядов на перспективы интеграции России и Украины, а также на преодоление факторов, препятствующих построению равноправных и добрососедских отношений между двумя державами.

Ключевые слова: империя, российская имперская идея, украинско-российские отношения, российский геополитический дискурс.

The dominant opinions in Russian political science on the prospects of integration of Russia and Ukraine, and the overcome of impedimental factors to construction of equal and good-neighbourhood relations between two states are analyzed.

Key words: empire, Russian imperial idea, Ukrainian-Russian relations, Russian geopolitical discourse.

Скребець Олена Володимирівна – докторант кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Сергієнко Ю. Г.